

CORE006 *Přístupy k vědeckému poznání*

(blok vývoj lingvistického myšlení)

Vývoj jazykovědného zkoumání:

Témata: Rozešli jsme se v Babylónu? Co si udělat gramatiku? Latina regina linguarum? Nejsme jazykoví bratřenci? Náhoda, analogie, nebo zákony? Mysleme strukturně! Ne, univerzálně a generativně!

❖ Rozešli jsme se v Babylónu?

Počátky zkoumání vývoje jazyků je přítomné už v starověku, typickým zástupcem je biblické „babylonské zmatení jazyků“, kdy po božském zásahu různé národy se rozcházejí do světa. Stejná myšlenka rozchodu a stěhování se populací je přítomná v antice (Trójané přicházejí do Itálie a stávají se z nich Římané), ale i dále (rozchod Čecha a Lecha je stejný mechanismus). Toto jednak reflektuje známé (a obávané) situace stěhování populací (často na překvapivou vzdálenost), ale pokouší se i vysvětlit jazykovou příbuznost sousedících populací.

LIBER PRIMVS CHRONICORVM REGNI POLONIAE I

LECH

CZECH

Čech a Lech před rozchodem (nekolorováno)

Babylonská věž (také z dob čb televize)

❖ Co si udělat gramatiku?

Skutečné zkoumání jazyka jako takového vyplynulo z potřeby fixace vybraných textů: v Řecku vznikla filologie jako pomocný nástroj uchování a redigování Homérských eposů, později rozšířená i na další díla a nakonec, soustředivší se na jazykovou stránku textů, dávající vznik deskriptivní (a preskriptivní) gramatice, analogická situace nastala v Indii, tentokrát na Védách (vznik sanskrtu, jako *gramatického jazyka*).

- alexandrijská škola (Aristarchos ze Samu, Dionýsios Thrax)
- římské gramatici (Varro, Donatius)
- indiští gramatici (Pánini)

❖ **Latina regina linguarum?**

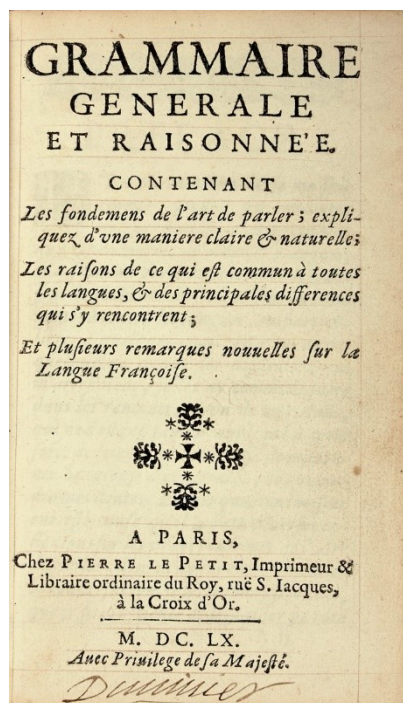
Antická gramatická tradice, přenesená od Řeků do Říma, pokračovala dále přes celý středověk do osmnáctého století. Vyznačovala se trvajícím nástroji a postupy a latinské gramatiky byly vzorem pro gramatiky nových jazyků: počátek domácích gramatických tradic začíná v období humanismu (samo o sobě je revitalisací antiky), první zpracované gramatiky byly pro italštinu, češtinu, francouzštinu, němčinu (také se stávají *gramatickými jazyky*).

- udržení znalosti latinské gramatiky a vzdělanosti (trivium + quadrivium, latinští filologové stále užíváni jako učební a studijní nástroje)

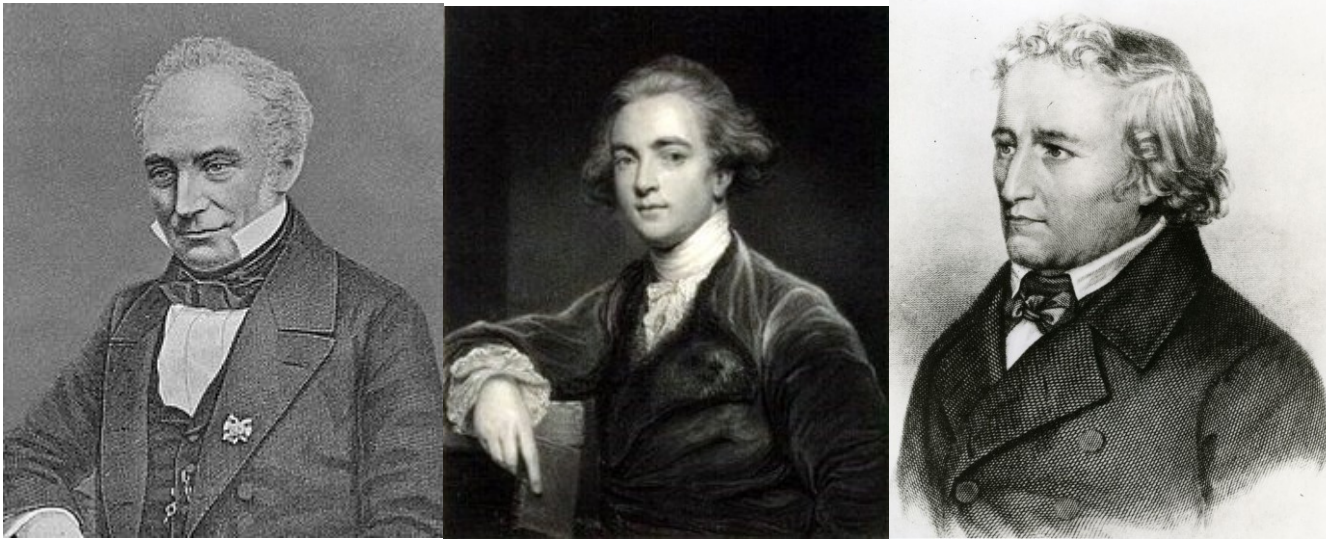
- pod vlivem latinských filologů vzniká od humanismu obecná filologická tradice aplikací na národní jazyky
 - španělská gramatika *Gramática de la lengua castellana* 1492 Antonio de Nebrija
 - *Le regole della lingua fiorentina*, 1495, snad Lorenzo Medicejský
 - *Grammatyka česká v dvojí stránce vyvedená*, 1533, Optát, Gzel

- racionální gramatiky
 - *Grammaire générale et raisonnée de Port Royal* (1660)

❖ Nejsme jazykoví bratřenci?

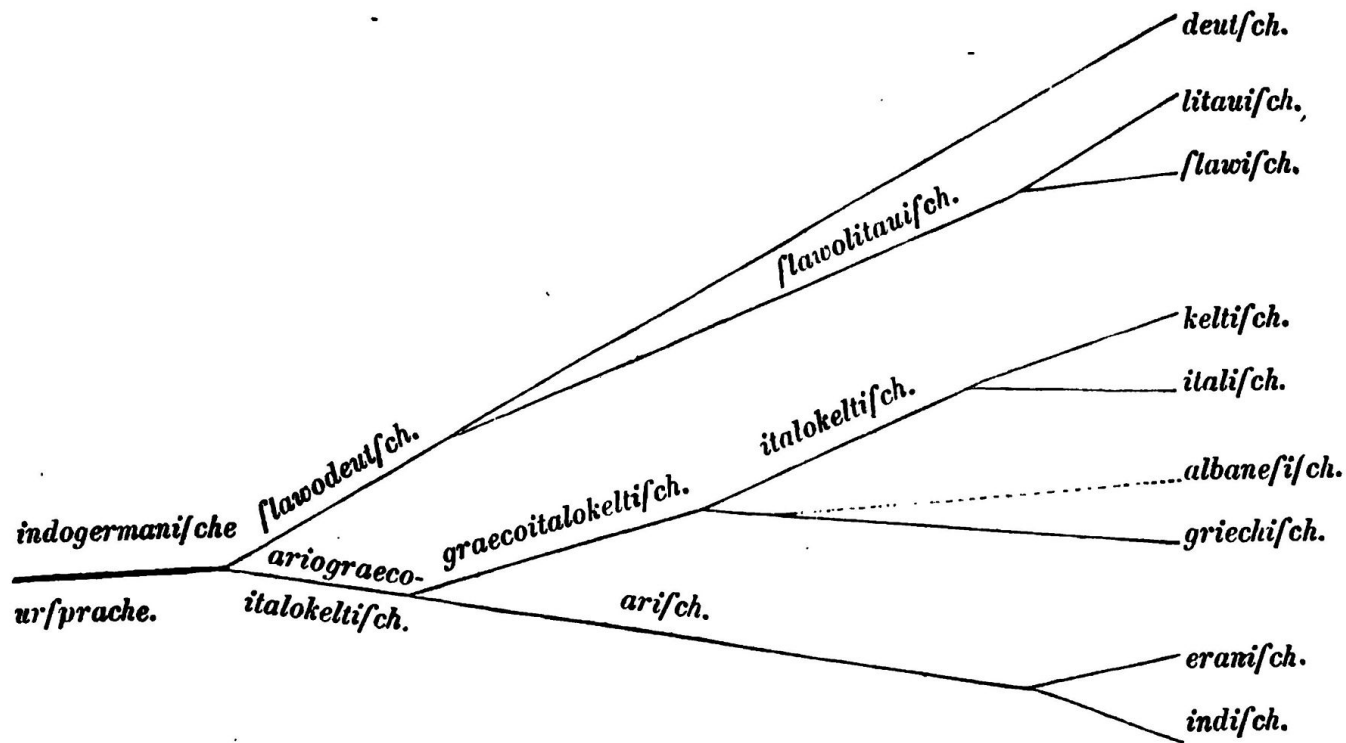
- Otázka jazykové příbuznosti, daná intuitivním pozorováním (příbuznost germánských/románských/slovanských jazyků uvnitř té které dané rodiny) nebyla zvláště zkoumána do vstupu Evropanů do Indie, zejména v osmnáctém století a po tzv. *objevení sanskrtu* přichází zářející poznání: indoíránské jazyky jsou blíže příbuzné jazykům Evropy (zvláště rozpoznáno na příkladu sanskrtu, řečtiny a latiny).
- Nově poznaná příbuznost vedla ke vzniku *komparativní lingvistiky* (Jones, Bopp)
- Obnovený zájem o mateřštiny (vzestup nacionalismu) vede k rozvoji *historické gramatiky* (Grimm).

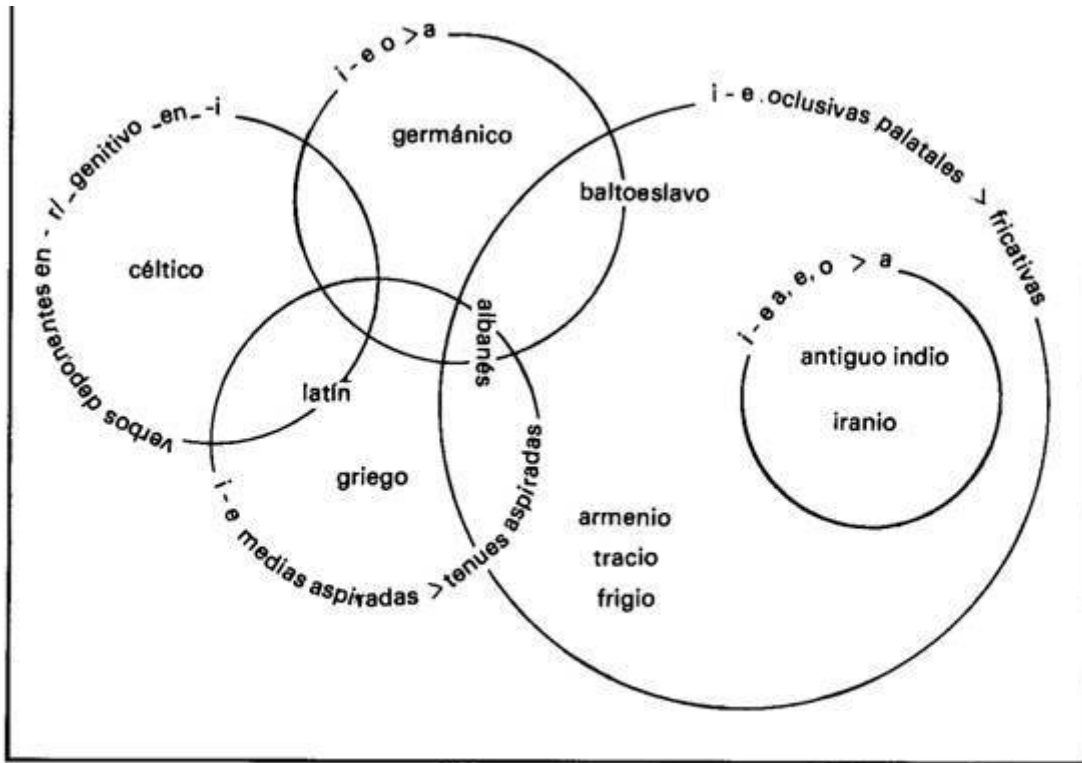
❖ **Stromy nebo vlny? Bajky!**

▪ Druhá generace indoevropéistů se již pouštěla dále na poli modelování

i. August Schleicher a jeho stromový graf:

ii. Johannes Schmidt a jeho vlnová teorie:

La teoría de las ondas (según J. Schrijnen)

Schleicherova bajka z roku 1868:

Avis akvāsas ka.

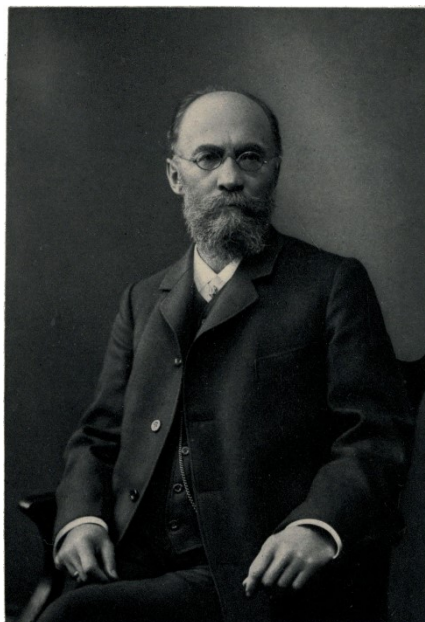
Avis, jasmin varnā na ā ast, dadarka akvams, tam, vāgham garum vaghantam, tam, bhāram magham, tam, manum āku bharantam. Avis akvabhjams ā vavakat: kard aghnutai mai vidanti manum akvams agantam.

Akvāsas ā vavakant: krudhi avai, kard aghnutai vividvant-svas: manus patis varnām avisāms karnauti svabhjam gharmam vastram avibhjams ka varnā na asti.

Tat kukruvants avis agram ā bhugat

❖ **Náhoda, analogie, nebo zákony?**

- Devatenácté století je obdobím rozvoje zejména diachronní lingvistiky, vrcholná fáze je ta *mladogramatická*, která se obrací pozitivistickým směrem.
- V centru zájmu jsou *hláskové zákony*, stanovené jako bezvýjimečné procesy (obdobně přírodním zákonům), případné výjimky musí být vyložitelné analogiemi (Brugmann a další).

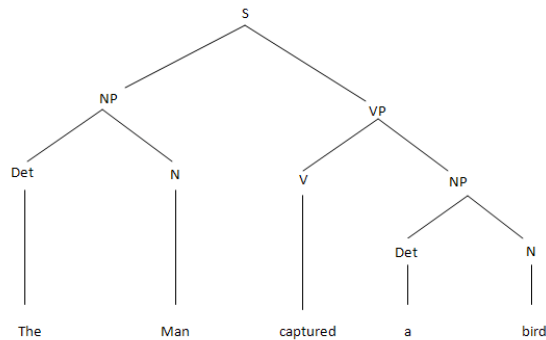
❖ **Mysleme strukturně!**

- Jistým nedostatkem mladogramatické metodologie bylo její trvale diachronní zaměření a přespřílišná atomisace. Strukturální revoluce 20. století kladla do centra pozornosti *strukturu*, tedy jazykový systém.
- Centra strukturalismu byla nyní mimo Německo: Ženeva/Paříž, Praha, Kodaň, Rusko, USA (de Saussure, Trubeckoj, Jakobson, Hjelmslev, Bloomfield).

❖ **Ne, univerzálně a generativně?**

- V druhé polovině 20. století nastává zájem o hloubkové struktury lidské mysli, které generují promluvy a jsou universální lidské rase (Chomsky) – vznik generativní gramatiky

- kognitivní gramatika, která vzniká jako reakce na mechanistické tvoření vzorců pak tvrdí, že jazyk je kognitivní činnost (Langacker)

